

WATERBEHEERDERS
ZETTEN ZICH IN VOOR
VISMIGRATIE

DE VIS WORDT DUUR BETAALD

Net als trekvogels moeten vissen kunnen trekken: tussen de bron en de zee. Dat kan alleen als stuwen, sluizen en gemalen visvriendelijk worden gemaakt. Dat besef dringt langzamerhand wereldwijd door. Waterbeheerders, sportvissers en natuurfederaties bundelen hun krachten om vismigratie mogelijk te maken. Connectiviteit is het sleutelwoord. En dat mag wat kosten.

Tekst Corien Lambregtse | Foto's iStockphoto

De laatste tien jaar is er veel veranderd voor de vis. Van China tot Australië, Canada, Oost-Europa en Scandinavië, overal zijn waterbeheerders, sportvisorganisaties en natuurbeheerorganisaties actief bezig om de visstand te verbeteren. Er is zelfs een wereldwijd waternetwerk dat kennis over vissen en vismigratie deelt. Het belang is groot, want de kwaliteit van de visstand is dé meetlat voor de waterkwaliteit en het watermilieu. Terecht dat men zich daar wereldwijd zorgen over maakt.

In de Nederlandse wateren was het met die visstand ook slecht gesteld. Dat had verschillende oorzaken, vertelt Hans Roodzand, ecooloog bij het Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier. "Wij zijn het land van de sluisen en de gemalen: meer dan 5.000 in het hele land. Die gemalen bleken vaak fataal als de vissen het waagden om ze te passeren. Vissen werden in stukken gehakt door de schoepen. Door al onze gemalen en sluisen waren de binnenwateren bovendien hermetisch afgesloten van de zee. Niet alleen vanwege de waterveiligheid, maar ook omdat we het zoute water buiten de deur willen houden. Daarnaast liet het watermilieu zelf veel te wensen over. In troebel en plantrijk water kunnen slechts 'tweederangs' vissoorten gedijen, zoals de stekelbaars en de karpers."

KADERRICHTLIJN WATER

De laatste jaren hebben veel waterschappen maatregelen genomen om de waterkwaliteit te verbeteren. Dankzij ingrepen zoals het herstel van kronkelende beken, de inrichting van visvriendelijke oevers, periodiek baggeren en het maaien en afvoeren van riet, begint het water nu helderder te worden. Ook is er veel gedaan om sluisen en gemalen passeerbaar te maken voor vissen, met vistrappen en vishevels. Daarnaast zijn veel sluisen zo ingesteld dat ze 's nachts automatisch schutten, omdat de vissen juist dan gaan trekken.

De Europese Kaderrichtlijn Water (KRW) heeft daarin een belangrijke rol gespeeld. De KRW stelt niet zozeer eisen, maar heeft de waterbeheerders wel aangezet om zelf ambities te formuleren op het gebied van water en vismigratie. Veel waterbeheerders hebben tien jaar geleden op eigen initiatief ambitieuze plannen ingediend met als doel die in de periode tot 2027 te realiseren. "We waren misschien wat minder ambitieus geweest als we die plannen in deze tijd van bezuinigingen hadden moeten indienen", zegt Roodzand.

Herman Wanningen, ecooloog bij Wanningen Water Consult en een van de belangrijkste deskundigen op dit gebied, vindt dat het juist te vrijblijvend is geweest. "Er zijn ook waterschappen die zich er van af hebben gemaakt door te zeggen dat allerlei maatregelen 'significante' schade met zich mee zouden brengen, met name voor de landbouw. Zo konden ze hun ambitie verlagen. En dat is jammer. Want we kunnen pas echt iets bereiken als we met z'n allen dezelfde ambities tonen. In Duitsland en België is dat meer centraal aangepakt dan in Nederland." >

De helft van de sluisen en gemalen in Nederland moet nog visvriendelijk gemaakt worden

De helft van de sluisen en gemalen in Nederland moet nog visvriendelijk worden gemaakt. Dat gaat in totaal honderden miljoenen euro's kosten. Wanningen: "Maar als je de maatregelen meeneemt tijdens de renovatie die bij elke sluis en elkemaal eens in de vijftien jaar moet worden uitgevoerd, valt het wel mee. Bovendien zijn er allerlei geldpotjes beschikbaar voor visvriendelijke maatregelen. Het is een kwestie van goed zoeken en samen doorzetten."

CONNECTIVITEIT

Het kernwoord binnen de Europese Kaderrichtlijn Water is 'connectiviteit'. Roodzand: "Het is belangrijk dat watersystemen met elkaar worden verbonden. De vis houdt niet op bij de grens van een waterschap, maar zwemt gewoon door en komt ten slotte ook bij de sluisen van Kornwerderzand of IJmuiden. Hij wil naar buiten of juist naar binnen, omdat hij een voedingsgebied of een paaiplaats zoekt. Daarom moeten we als waterschappen, provincies en Rijkswaterstaat samenwerken om de vis vrij baan te geven."

'Veel water-beheerders kijken uit naar de terugkeer van de bijna uitgestorven steur'

VISMIGRATIERIVIER AFSLUITDIJK

Eén van de grootste barrières voor vismigratie is de Afsluitdijk. De 32 kilometer lange Afsluitdijk maakt de vistrek van zout naar zoet water en omgekeerd vrijwel onmogelijk. Maar er zijn grootse plannen in voorbereiding om die barrière te slechten met de vismigratierivier Afsluitdijk.

De vismigratierivier wordt een 6 kilometer lange, slingerende ecologische verbinding, die via een buis van 100 meter dwars door de Afsluitdijk gaat. De lange rivier zorgt voor een geleidelijke overgang van zout naar zoet water. Dat hebben trekvisen nodig om van de Waddenzee naar het IJsselmeer of terug te kunnen zwemmen. Aan beide kanten is de rivier af te sluiten, om te voorkomen dat zout water uit de Waddenzee de zoetwatervoorraad in het IJsselmeer aantast, en ook om de veiligheid te garanderen. Het nieuwe gebied biedt ook kansen voor de ontwikkeling van broed-, rust- en foerageergebied voor diverse vogelsoorten.

De vismigratierivier moet een toeristische trekpleister worden, ook vanwege een bezoekerscentrum waar alle informatie over vismigratie te vinden is.

Het idee wordt door een groot aantal partijen gesteund, zoals het Programma Naar een Rijke Waddenzee, De Nieuwe Afsluitdijk (Provincie Noord-Holland, provincie Fryslân, Gemeenten Hollands Kroon, Súdwest-Fryslân en Harlingen), de Waddenvereniging en Sportvisserij Nederland.

De aanleg van vismigratierivier gaat 60 tot 75 miljoen euro kosten. Uit een haalbaarheidsonderzoek begin 2013 is gebleken dat het project technisch en financieel haalbaar is. Daarmee is de aanleg van de vismigratierivier in 2016 een stap dichterbij gekomen.

Wanningen probeert die samenwerking op allerlei manieren te bevorderen. Recent heeft hij samen met internationale collega's het vismigratiehandboek 'From sea to source' uitgebracht (zie kader 'Handboek vismigratie'). Ook brengt hij via het Platform vismigratie ecologen en civiel technenuten bij elkaar om oplossingen te vinden die zowel vanuit het oogpunt van techniek als ecologie meerwaarde bieden. Verder probeert hij coalities te smeden van partijen die een belang hebben bij een goede waterkwaliteit en visstand.

Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier heeft zich als doel gesteld dat vissen hun hele levenscyclus kunnen doorbrengen in een watersysteem. Roodzand: "Dat begint bij het visvriendelijk maken van gemalen en sluizen. Als waterschappen kunnen we de tussendeuren openzetten, maar het helpt allemaal pas echt als Rijkswaterstaat de voordeur naar de zee op goede momenten openzet, zodat de vissen er bij de sluizen in en uit kunnen. Dat moet dan wel heel slim gebeuren, want we willen wel de vis, maar niet het zoute water naar binnen halen."

PALING

Eén van de bedreigde vissoorten waarvoor die zoet-/zoutverbinding van groot belang is, is de aal, ofwel de paling. Kleine glasaaltjes trekken van de zee naar de rivier, om voedsel te zoeken en groot te worden. Grote, geslachtsrijpe palingen trekken naar de zee om een paaiplaats te zoeken. Roodzand: "In het kader van de bescherming van vissoorten heeft Europa ons verplicht om 40 procent van de geslachtsrijpe alen te laten ontsnappen naar zee. Op die voorwaarde mogen de beroepsvissers in Nederland paling blijven vangen. Op dat gebied zie je nu coalities ontstaan. Beroepsvissers hebben er belang bij dat er genoeg aal blijft en helpen ons als waterschappen mee om te bevorderen dat de aal naar zee kan ontsnappen. Zij weten als geen ander waar de alen zitten."

Om te kijken of de maatregelen effect hebben, wordt veel onderzoek gedaan door onderzoeksbureaus en vrijwilligers. Bij diverse sluizen en gemalen worden vissen in fuiken gevangen, geteld en vervolgens handmatig overgezet. Soms worden vissen van zendertjes of merktekens voorzien, om ze te kunnen volgen.

Wanningen is in Noord-Nederland betrokken bij het project 'Ruim baan voor vis', een coalitie van waterbeheerders en sportvissers die nieuwe vispassages bouwt en onderzoek uitvoert. Bij intrekpunten langs de kust worden drie jaar lang de inkomende vissen in kruisnetten opgevangen en geteld. Dat onderzoek is tien jaar geleden ook uitgevoerd. "In het eerste jaar waren de verschillen met tien jaar geleden niet significant, maar dit jaar zien we dat de glasaal in aantal toeneemt. Je hebt echter altijd goede en slechte jaren, daarom kunnen we de cijfers pas na het derde jaar echt vergelijken."

GOED WERK

Door alle aandacht voor vismigratie is de houding ten opzichte van de visstand veranderd, ook bij de waterschappen. Roodzand: "Vroeger draaide alles om veiligheid. En al staat veiligheid nog steeds voorop, we staan nu ook aan de lat om ecologische waarden na te streven. Daarom houden we rekening met het paaiseizoen en doen we ons best om de vissterfte bij gemalen en sluizen te beperken. Die massale slachtpartijen worden door het publiek niet meer geaccepteerd. En terecht."

"Het mooie is dat je aan de visstand kunt zien of wij als waterschappen ons werk doen. Als je bij het vissen steeds dezelfde vissoort vangt, dan is er voor het waterschap werk aan de winkel. Als je ook eens snoek, zilt, ruisvoorn of rivierprik tegenkomt, dan heeft het waterschap zijn werk goed gedaan." Wanningen: "En waar veel water- en natuurbeheerders echt naar uitkijken, is de steur. De terugkeer van de bijna uitgestorven steur zou voor menig waterbeheerder de kroon op het werk zijn." |

Voor een artikel over onderzoek naar een zone voor 'temporele vismigratie' zie pagina 34.

HANDBOEK VISMIGRATIE

Wie interesse heeft in vismigratie, kan gratis het Engelstalige handboek vismigratie downloaden, met als titel:

'From sea to source'.

Het is gecoördineerd door Herman Wanningen en Peter Paul Schollema (waterschap Hunze en Aa's) en is bedoeld als internationale gids voor het herstel van verbindingen voor vismigratie.

Zie www.fromseatsource.com

'Als waterschappen zetten we de tussendeuren open, Rijkswaterstaat moet de voordeur open zetten'

